

Den differentierade delen i filosofi

Den öppnade delen måste utföras på en gång och du kan inte återvända till den senare.

När den delspecifika tiden har löpt ut stängs delen i fråga. Om du inte hinner utföra delen sparas den senaste situationen som svar.

Delen består av uppgift B1. Från delen kan du få sammanlagt 20 poäng.

Uppgifterna baserar sig på informationen i provet.

Spara själv svaret på essäuppgifterna med knappen "Spara ditt svar". Dessutom sparas essäsvaret automatiskt med cirka en halv minuts mellanrum och när du lämnar delen.

B1

Förklara kortfattat vad "lag" betyder i följande fyra sammanhang:

- Naturlagar inom naturvetenskapen: hur naturen i allmänhet fungerar.
- Naturlag inom etik/samhällsfilosofi (naturrätt): avser normativa principer som med hjälp av förnuftet härleds ur naturen och människans natur.
- Morallagen: till exempel Kants kategoriska imperativ.
- Rättslig lag: till exempel de bindande principer som fastställts av Finlands riksdag.

Överväg och bedöm sedan följande saker:

- Vilka gemensamma drag eller kopplingar finns mellan begreppen?
- Vilka är de viktigaste skillnaderna mellan begreppen?

Längden på essäsvaret får vara högst 10 000 tecken inklusive mellanslag. Från delen kan du få sammanlagt 20 poäng.

Bedömningskriterier

A. Naturlag, naturrätt, morallag, juridisk lag (avsnitt A kan ge max 8 p)

Relaterar särskilt till punkten: Förklara kortfattat vad "lag" betyder i följande fyra sammanhang.

- **Naturlag** inom naturvetenskapen syftar på naturens regelbundenheter enligt vilka den fysiska världen fungerar. (totalt max 2 p)
 - Avser naturens regelbundenheter enligt vilka den fysiska världen fungerar (t.ex. täck lagmodellen). (1 p)
 - Naturlagar ska skiljas från satser eller teorier om naturlagar, vilka är deskriptiva, dvs. beskriver fenomen eller fungerar som förklarings- eller prognosverktyg.
 - De "förpliktar" inte, utan uttrycker observerade eller teoretiskt härledda regelbundenheter eller beroenden. (0,5 p)
 - Satser/teorier ska inte förväxlas med naturlagar.
 - Naturlagar är nödvändiga åtminstone i den meningen att man inte kan bryta mot dem. (0,5 p)
- **Naturrätt**, dvs. "naturlag" inom etik och samhällsfilosofi, avser principer som ska styra handlingar och samhällsliv. (totalt max 2 p)
 - Principer som ska styra handlingar och/eller samhällsliv (se även morallag; samma poäng ges bara en gång) (0,5 p)
 - Exempel, klassiska uppfattningar eller moderna varianter: rätt till frihet eller egendom, rätt till den egna kroppen, mänskliga rättigheter, djurs och andra levande varelsers rättigheter m.m. (0,5 p)
 - Dessa anses kunna härledas ur naturen eller människans natur. (0,5 p)
 - Härleds enbart med hjälp av människans förnuft. (0,5 p)
- **Morallag** syftar på en allmängiltig etisk princip som ska styra individens handlande. (totalt max 2 p)
 - Avser en allmängiltig etisk princip som ska styra individens handlande (se naturrätt ovan; nästan samma poäng, inga poäng ifall man redan fått poäng enligt ovan, ges annars 0,5 p).

- Morallagar anses bygga på förnuftet. (1 p)
- Morallagar är förpliktande. (0,5 p)
- Preciseras med hjälp av ett exempel. (0,5 p)
 - t.ex. Kant: förpliktelsen är inre, människan upplever den moraliska plikten i sitt samvete.
 - t.ex. Kants kategoriska imperativ förpliktar en att handla så att ens handlande kan upphöjas till allmän lag.

• **Juridisk lag** betyder samhälleligt stiftade och officiellt bindande regler. (totalt max 2 p)

- Avser samhälleligt stiftade och officiellt bindande regler. (1 p)
 - Juridiska lagar är förpliktande utifrån, brott mot dem kan leda till sanktioner, såsom straff. (0,5 p)
 - Juridiska lagar är historiskt och kulturellt föränderliga. (0,5 p)

B. Begreppens gemensamma drag och centrala skillnader (avsnitt B max 10 p)

Relaterar särskilt till: Överväg och bedöm sedan följande saker: Vilka gemensamma drag eller kopplingar finns mellan begreppen? Vilka är de viktigaste skillnaderna mellan begreppen?

- “Lag” betyder olika saker i olika sammanhang, men har en gemensam kärna i en “rådande regelbundenhet” samt där till hörande nödvändighet och/eller förpliktelse.
 - Inom naturvetenskap avser det regelbundenhet, medan det i moral och juridik avser förpliktande normer. (1,0 p)
 - Lagar anses oftast vara universellt giltiga. (0,5 p)
 - Eller fungera som handlingsregler, och på så sätt vara universella eller avtalsliknande. (0,5 p)
 - Jämförelsen visar att ordet “lag” är mångtydigt, vilket kan leda till förvirring om betydelserna inte hålls isär. (0,5 p)
- Skillnad mellan naturlagens nödvändighet (i naturvetenskap) och andra lagars förpliktande karaktär:
 - Deskriptiv vs. normativ: naturvetenskaplig naturlag är beskrivande (vad som sker), medan förpliktande lagar är normativa (hur människor bör handla). (0,5 p)
 - Och/eller vilka principer samhället bör bygga på. (0,5 p)

- Naturrätt och morallag anses ofta oberoende av enskilda kulturer eller samhällen (och därmed universella) (0,5 p)
- Juridiska lagar kan bygga på morallag, men behöver inte göra det – de kan vara orättvisa och stå i strid med morallagen (0,5 p)
- I alla fall formuleras lagar eller teorier om dem
 - med hjälp av vetenskapligt grundat förnuft (0,5 p)
 - eller bygger på rationellt resonemang. (0,5 p)
 - Även juridiska lagar motiveras ofta genom rationell argumentation, (0,5 p)
 - även om deras bindande kraft ytterst bygger på samhällelig auktoritet eller avtal. (0,5 p)
- Källan till förpliktelser:
 - Naturlagar (i naturvetenskap) förpliktar ingen, utan verkar oberoende av människors vilja. (0,5 p)
 - Morallagen förpliktar individen inifrån via förnuft och samvete. (0,5 p)
 - Juridiska lagar förpliktar utifrån genom samhällelig makt och sanktioner. (0,5 p)
 - Naturrätten befinner sig mellan dessa, eftersom den anses förpliktande via förnuftet men också ge grund för samhällsordningen. (0,5 p)
- Föränderlighet och universalitet:
 - Morallag och naturrätt antas ofta vara universella, men detta kan ifrågasättas + ge exempel. (0,5 p)
 - Juridiska lagar är tydligt kultur- och tidsbundna och kan förändras. (0,5 p)
 - Man kan också fråga om moraliska principer verkligen är universella eller om de är kulturellt beroende. (0,5 p)

C. Helhetsbedömning ur ett filosofiskt perspektiv (avsnitt C max 2 p)

Svaret bedöms även utifrån god akademisk skrivförmåga: korrekt språk, struktur, tydlighet och konsekvens.

Kännetecken för ett utmärkt svar:

- Svaret har en logisk struktur och bildar en sammanhängande och balanserad helhet (definitioner → jämförelse → analys).

- Begreppen används på ett exakt sätt.
- Tydliga övergångar och jämförelser mellan olika delar och aspekter.
- Svaret är inte enbart beskrivande, utan innehåller filosofisk reflektion.

Poängsättning:

- 2,0 p: Alla relevanta aspekter behandlas. Svaret är sammanhängande och argumenterande samt visar djup filosofisk förståelse och analytisk förmåga.
- 1,5 p: Alla relevanta aspekter behandlas. Svaret är sammanhängande och argumenterande.
- 1,0 p: Alla relevanta aspekter behandlas, men framställningen är mer uppräknande än argumenterande.
- 0,5 p: Några centrala aspekter behandlas, men svaret har brister i relation till uppgiften.